

La morfologia verbal i nominal al nord del català central. Estudi de dues tipologies lingüístiques espacials

1. INTRODUCCIÓ

Les dades de morfologia verbal i nominal en què es basa aquesta exposició corresponen, pel que fa a l'estudi de la realitat actual, a dos treballs de camp: el primer, realitzat durant el període 1999-2000 i, el segon, l'any 2003.¹ Es fa referència també a altres dades: de manera principal i pel que fa a la morfologia verbal, a les del corpus d'Alcover (1906-1928) —les quals, a més d'utilitzar-les per a la selecció de les característiques objecte d'estudi, ens serveixen per a la comparació de les dades actuals amb la situació lingüística de l'inici del segle xx— i, en algun cas, es fa també esment de bibliografia complementària relativa a la morfologia nominal.

1.1. *Treball de camp de 1999-2000*

El primer dels treballs de camp, corresponent al període 1999-2000, abraça les comarques de la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Pla de l'Estany —és a dir, les comarques del català central que termenegen amb la Catalunya ultrapirinenca, amb l'addició de la comarca del Pla de l'Estany per la raó que s'hi troba pròxima. La recerca es va centrar en les característiques que van resultar ser diferents a la zona investigada respecte a les que es trobaven a la resta del català central, segons el que s'havia després d'una anàlisi prèvia realitzada prenent com a base el corpus d'Alcover, en el cas de la morfologia verbal, i obres de tipus

1. L'article s'inscriu dins del projecte de recerca FFI2013-46987-C3-1-P (MINECO i FEDER).

monogràfic o d'abast més general, en el cas de la morfologia nominal. L'estudi corresponent constituí el 2002 la tesi doctoral.²

Els resultats, publicats el 2006 per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), mostren que, almenys pel que fa a la morfologia verbal i nominal —que era la part que va desenvolupar l'estudi—, les característiques diferencials de la franja nord del català central estudiades corresponen a quatre tipologies, si fem atenció a la seva presència o no en els dialectes circumdants i a la seva distribució dins de la zona. És el que anomenem *tipologies espacials* —en altres mots, tipologies determinades per la distribució a l'espai de les característiques.

— Tipologia espacial I: característiques que formen àrea de continuïtat només amb el rossellonès.

— Tipologia espacial II: característiques que es troben a l'àrea estudiada o en part d'aquesta però que no formen àrea de continuïtat amb els dialectes veïns.³ Aquesta tipologia es desglossa, al seu torn, en tres subtipus, segons quins siguin els sectors geogràfics que ocupa la característica dins de l'àrea (subtipus IIa: centre i est; subtipus IIb: tot l'eix horitzontal; subtipus IIc: centre).

— Tipologia espacial III: característiques que formen àrea de continuïtat amb el català nord-occidental i amb el rossellonès.

— Tipologia espacial IV: característiques que formen àrea de continuïtat només amb el català nord-occidental.

1.2. *Treball de camp de 2003*

L'any 2003 es va estendre territorialment l'estudi del període 1999-2000 cap a les comarques contigües situades al sud-est de les que ja s'havia analitzat, de manera que es pogués abraçar també la meitat sud del bisbat de Girona (és a dir, les comarques del Gironès, el Baix Empordà, la Selva i el nord del Maresme). La raó és que un dels tres subtipus II (concretament el que es va anomenar IIa) es mostrava circumscrit d'una manera molt aproximada a aquesta diòcesi —segons el que es deduïa de les dades de morfologia verbal i nominal recollides en el primer treball de camp (1999-2000) pel que fa a la meitat nord del bisbat i, pel que fa a la meitat sud del bisbat, segons el que ens assenyalava l'examen del corpus d'Alcover (1906-1928).

2. La tesi, amb el títol «El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia», fou llegida a la Universitat de Barcelona el setembre de 2002 i dirigida pel doctor Joan Veny.

3. Poden prolongar-se, però, cap a sectors del català central estrictament contigus als de la zona objecte d'estudi del període 1999-2000 —que, com hem indicat, eren les comarques de la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, el Pla de l'Estany i l'Alt Empordà. De fet, aquesta particularitat és el que va motivar l'ampliació territorial de l'estudi, tal com s'exposa a § 1.2.

Les dades d'aquest segon treball de camp, corresponent a 2003, no han estat processades de manera sistemàtica fins a data recent.⁴

1.3. *Objecte de l'exposició*

En rebre la invitació a participar en les Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Santa Coloma de Farners⁵ —localitat pertanyent a la comarca de la Selva i al bisbat de Girona—, vam considerar oportú seleccionar per a l'exposició i dins del marc dels estudis realitzats al nord del català central als quals s'acaba de fer referència les dues tipologies espacials lingüístiques que es troben en aquest territori, d'entre les que s'ha indicat a § 1.1, i descriure-les en tota l'amplitud geogràfica que abracen. Es tracta de les característiques del tipus I (= rossellonès) i les del tipus IIIa (= gironí) —amb l'addició, en aquest darrer cas, de l'única característica existent del tipus IIIb, ja que es va observar que aquesta presenta al bisbat de Girona particularitats diferencials respecte al que s'esdevé a la Cerdanya, on també hi és present (vegeu l'explicació sobre aquest punt a § 3.1.1).

Convé precisar que les tipologies del nord del català central que aquí no es comentaran —la IIc, la III i la IV— estan allunyades de la zona d'intersecció de les tipologies I i IIIa i, doncs, de l'objectiu territorial bàsic d'aquesta exposició; s'hi pot afegir, a més, que aquelles tres tipologies inclouen un nombre poc elevat de característiques en comparació amb el de les dues que aquí s'analitzaran.⁶

1.4. *Metodologia*

Els informants de la investigació del període 1999-2003 són persones nascudes del 1939 al 1949 a la localitat investigada i que hi viuen, els pares dels quals eren fills de la comarca o de zones properes; foren seleccionats mitjançant el procediment de l'atzar estadístic i en nombre de tres per localitat.

4. Efectuàrem la primera sistematització conjunta de les dades de 1999-2000 i 2003 amb motiu de la preparació de la comunicació «Gradació territorial de les realitzacions de morfologia dialectal al català de la diòcesi de Girona», llegida en el 58è Congrés de l'Anglo-Catalan Society (Sheffield, 9-11 de novembre de 2012). Amb anterioritat, les dades del treball de camp de 2003 sols s'havien processat, d'una banda, per a algunes característiques que s'havia escaigut de tractar monogràficament en sengles articles —informació que, en algun cas, es pogué incloure també a Adam (2006b)— i, d'altra banda, per a les característiques de morfologia verbal de la tipologia espacial I —els resultats corresponents a aquestes darreres s'exposaren a Adam (2006a).

5. Expresssem l'agraïment a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, l'Ajuntament de Santa Coloma de Farners i el Centre d'Estudis Selvatans per haver-nos convidat a presentar-hi una exposició relacionada amb el nostre àmbit de recerca.

6. Sobre les característiques de les tipologies espacials IIc, III i IV i la seva amplitud geogràfica, vegeu Adam (2006b, p. 294-343 i p. 392-397).

Les dades que aquí prenem com a base procedeixen fonamentalment de les respostes al qüestionari; les obtingudes de la conversa dirigida o de la parla espontània s'han utilitzat per completar alguna informació concreta.

La interpretació dels resultats parteix del traç de les isoglosses i del càlcul del grau de realització —sense ponderar i ponderat— de les característiques en cada localitat estudiada.⁷

El nombre de localitats investigades en total en els treballs de camp de 1999-2000 i 2003 ha estat de quaranta-dues.

Per a una explicació més completa de la metodologia emprada en la investigació de 1999-2000 i, doncs, també en la de 2003, vegeu Adam (2006*b*, p. 40-87).

Quant a la metodologia del treball de camp d'Alcover (1906-1928) i, més concretament, del que realitzà al nord del català central, vegeu Adam (2006*b*, p. 59-61). Per poder emmarcar convenientment aquí la comparació entre les dades de l'inici del segle xx i les corresponents al tombant del segle xxi, apuntem sols que els informants del corpus d'Alcover foren, en general, infants de deu a catorze anys a qui l'autor demanà de conjugar en grup i en veu alta les conjugacions verbals. El nombre de localitats investigades per Alcover (1906-1928) a les comarques del nord del català central objecte del nostre estudi fou vint-i-vuit —vint-i-quatre de les quals coincidents amb algunes de les estudiades en la nostra recerca del període 1999-2003.

Per a la relació completa de les localitats enquestades en la investigació de 1999-2003 i les d'Alcover (1906-1928) corresponents a l'àrea nord del català central, vegeu Adam (2007, p. 26).

2. CARACTERÍSTIQUES DE LA TIPOLOGIA ESPACIAL I

2.1. *Descripció de les característiques*

2.1.1. *Relació de les característiques*

La taula 1 inclou les característiques de la tipologia espacial I —és a dir, aquelles de la zona objecte d'estudi que formen àrea de continuïtat sols amb el dialecte rossellonès (com ja s'ha indicat a § 1.1). Hi afegim que és al rossellonès on aquestes mostren la seva realització màxima i més completa (veg. Adam, 2006*a*, p. 143-144).

7. El grau de realització d'una característica s'obté examinant successivament els diversos lexemes verbals previstos per avaluar-la. Si un sol dels tres informants d'una localitat respon la forma verbal amb la característica, el lexema que s'examina suma el seu valor màxim per al grau de realització. En el cas del grau de realització ponderat, per sumar el valor màxim atorgat al lexema, cal que tots tres informants hagin respost amb la característica la forma verbal del lexema avaluat; en cas que la característica només s'hagi manifestat en alguns informants, aquell lexema puntua la meitat.

TAULA 1
Característiques de morfologia verbal i nominal pertanyents a la tipologia espacial 1

car. 1	Morf de persona-nombre = /i/ a la primera persona del singular del present d'indicatiu (ex. <i>canti</i>)
car. 2	Morf de mode-temps = /a/ (= [ə]) a la segona persona del singular del present d'indicatiu en els verbs de les classes II i III (ex. <i>dormes</i>)
car. 3	Manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica /i/ a la resta de temps verbals (ex. <i>fúger ~ fugim / córrer ~ corrim</i>)
car. 4	Manca d'extensió velar a la primera persona del singular del present d'indicatiu del verb <i>ser</i> (<i>som</i>)
car. 5	Epítesi [ə] a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (ex. <i>dire</i>)
car. 6	Final d'arrel /w/ per als possessius <i>meu, teu, seu</i> en posició d'especificadors i de complements de noms femenins (ex. <i>meua / la meu</i>)*
car. 7	No addició del morf /a/ (= [ə]) per als possessius <i>meu, teu, seu</i> en posició d'especificadors de noms femenins (ex. <i>la meu</i> camisa)

* Les formes femenines del tipus «la *meu*» es comptabilitzen tant a la car. 6 com a la car. 7 perquè compleixen ambdós requisits.

2.1.2. Característiques innovadores i conservadores

Algunes d'aquestes característiques són, des del punt de vista del seu origen, el que podríem qualificar d'*innovacions* respecte a una forma catalana que hauria estat anterior en el temps. Considerem *forma innovadora*, en sentit estricte, aquella que és el resultat de l'evolució d'una forma catalana més antiga; per tal com aquí tractem de variants dialectals, hi afegim que, en la nostra exposició, aquesta forma ha de ser diferent de la que actualment presenta el català central més general o estàndard.

Les formes verbals amb el morf /i/ de la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (car. 1, ex. *canti*) són, en aquest sentit, innovadores perquè representen una evolució respecte a les del primer català, les quals no tenien desinència (ex. *cant*). Aquesta evolució s'hauria iniciat en els verbs amb final -IO, -EO (precedit de M o de consonant + R), segons Coromines (1943-1945, p. 168) i Gulsoy (1993, p. 456) (ex. DORMIO, TIMEO).

Quant a la car. 2 (ex. *dormes*), si tenim en compte que les vocals llatines en posició de síl·laba final àtona van desaparèixer en el pas d'aquella llengua al català, les formes amb morf mode-temps /a/ a la 2a pers. sing. del present d'indicatiu de les classes verbals II i III representen també una innovació respecte a les del primer català del tipus *dorms*. Fouché (1924a, p. 106-107) les explica mercès a l'analogia

amb les realitzacions dels verbs de la classe I (ex. *cantes*) i amb aquells de les classes II i III que presentaven epètesi (ex. *cuses, floreixes*).⁸

Hi hauria, encara, dues altres característiques innovadores en aquesta tipologia espacial I. L'una, l'existència d'epítesi [ə] a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (ex. *dire*); la consideració d'epítesi és una de les hipòtesis que havia donat Coromines (DECat, vol. III, p. 142a, l. 38-42 [s. v. *dir*]; p. 221a, l. 7-11 [s. v. *dur*]; p. 954b, l. 49-53 [s. v. *fer*]). L'altra característica innovadora que manca comentar és la particularitat que els possessius *meu, teu, seu* no tinguin morf de femení explícit fonològicament en posició anteposada; l'origen de la característica es pot explicar a partir de seqüències com *la meu(a) amiga*, en què la vocal del mot següent origina una segmentació del tipus *la / meu / amiga* i, d'aquí, s'hauria generalitzat la forma *meu* en els contextos en què el nom comença en consonant o en una altra vocal. És aquesta l'explicació de Fouché (1924a, p. 60).⁹

Ens referim, seguidament, a dues característiques que poden classificar-se com a *formes conservadores*: en altres mots, són formes que representen en l'evolució del català un estadi anterior al que mostren les formes del català central actual més general o estàndard. D'una banda, tenim la car. 4 (*som < SUM*) —és a dir, el fet que la 1a pers. sing. del verb *ser* no duu encara l'extensió velar. I, d'altra banda, la car. 6, en què hi ha final d'arrel /w/ per als possessius femenins (és a dir, *meua, teua, seua*)¹⁰ —element que ha evolucionat a [β] (*meva, teva, seva*) en la major part del català central actual.

Finalment, manca classificar una darrera característica de la tipologia espacial I: la núm. 3 (ex. *fúger ~ fugim / córrer ~ corrim*), que consisteix en el fet que el verb presenti un infinitiu sense vocal temàtica i la vocal temàtica /i/ a la resta de temps verbals. Una peculiaritat d'aquesta característica és que s'hi apleguen tant formes innovadores (ex. *corrim* —la qual definim com a innovadora ja que hauria partit de la forma anterior catalana *correm*) com formes conservadores (ex. *fúger* —que es pot qualificar de conservadora si, amb Coromines (DECat, s. v. *fúger*),¹¹ considerem que és la continuació directa de l'infinitiu llatí FUGERE). El patró re-

8. Hi afegiríem la importància probable del fet que, amb el canvi, les persones 1a i 2a poden coincidir en el nombre de síl·labes i en el patró accentual (i es distancien, així, de la 3a —més simple des d'un punt de vista semàntic i funcional segons la morfologia natural). (Sobre el caràcter més bàsic que la morfologia natural postula per a la 3a persona respecte a les persones 1a i 2a, vegeu Mayerthaler (1988, p. 21), Wheeler (1993, p. 172) i Pérez Saldanya (1998, p. 25).)

9. També Veny (1998, p. 50) considera aquest l'origen de la característica.

10. Com és sabut, la forma *meua* és analògica de *meu* i també ho són *teu* i *seu*; de totes aquestes, també per analogia, sorgiren *teua* i *seua*. D'altra banda, precisem que, a més de les formes *meua, teua, seua*, es comptabilitzen en la car. 6 les femenines del tipus «la *meu*» per la raó que tenen igualment el final d'arrel en /w/. (Les formes femenines del tipus «la *meu*», doncs, es comptabilitzen per a dues característiques: la núm. 6 i la núm. 7.)

11. Sobre aquesta proposta de Coromines, vegeu Adam (2006b, p. 112, nota 84).

sultant, però, és el mateix per a tots els verbs agrupats en aquesta característica: infinitiu sense vocal temàtica i vocal temàtica /i/ a la resta de formes verbals.

2.1.3. Sobre el paral·lelisme a l'occità de les característiques innovadores

Mentre que és fàcilment explicable que diferents llengües o varietats lingüístiques comparteixin característiques qualificades com a conservadores —per tal com l'únic requisit és que les formes examinades s'hagin aturat en un mateix punt de la seva evolució des del llatí—, convida a la reflexió el fet que llengües o varietats lingüístiques diferents comparteixin les característiques qualificades com a innovadores. Ens centrarem aquí en aquestes darreres.

Dins d'aquest marc, cal adonar-se que les característiques de la tipologia espacial 1 que a § 2.1.2 hem qualificat d'innovadores —i també la característica a la qual hem atribuït allà un caràcter mixt— presenten paral·lelismes a l'occità.

Efectivament, la car. 1 (ex. *canti*) es troba en una gran àrea de l'occità (veg. Ronjat, 1930-1941, § 554, p. 599-600, 612, 617, 621-627; Alibèrt, 1976, § 98-130; Adam, 2009, p. 62-64), així com també la car. 2 (ex. *dormes*) (veg. Ronjat, 1930-1941, § 555; Alibèrt, 1976, § 98-130; Adam, 2009, p. 65-66). La car. 7 (ex. *la meu*) s'hi pot trobar també en algunes localitzacions (veg. Adam, 2009, p. 57-60). La car. 3 (ex. *fúger ~ fugim*) es troba també a l'occità, per bé que amb algunes especificitats (veg. Adam, 2006a, p. 136-137 i nota 32).

Cal afegir-hi encara que, pel que fa a la car. 5 (ex. *dire*), Fouché (1924b, p. 208) havia considerat que *dire*, *dure* i *sere* provenien de «*diŕe < d i c (e) r e», «*dúŕe < d u c (e) r e» i «*séŕe < *s e d (è) r e»; l'autor proposava, doncs, aquests ètims concrets i una evolució fonètica cap a [j] final d'arrel, que és la que en occità ha conduït a infinitius com *caire* 'caure', *duire* 'dur', *faire* 'fer', etc., i no considerava, per tant, aquesta [ə] epètesi —tal com l'hem qualificat a § 2.1.2—, sinó una epètesi antiga que hauria aparegut a l'occità.

Arran de totes aquestes coincidències, pot sorgir la pregunta de si les innovacions que representen aquests trets es realitzaren independentment dins de l'àmbit geogràfic de la llengua catalana o bé procedeixen de l'àmbit geogràfic de la llengua occitana i s'expandiren posteriorment cap al sud. Tot i que no és finalitat d'aquest article aprofundir en aquesta qüestió, sí que podem concretar que hi hauria tres opcions:

a) Que la característica tingui un origen independent en català i en occità però que ambdues llengües hagin coincidit en el resultat. De l'examen del que han proposat els estudiosos de la lingüística catalana sobre l'origen de les característiques aquí tractades es desprèn, en general, que consideren pertinent aquesta opció (a § 2.1.2 hem presentat una selecció de les propostes d'aquests autors que considerem més plausibles per a les diferents característiques, per bé que no hem fet al·lusió

a la particularitat que aquí comentem); cal afegir-hi, però, que les raons de tipus lingüístic que aquests han donat per explicar els orígens d'aquestes característiques en català són, com a mínim, molt similars a les que s'han donat per a l'occità —com ja vam assenyalar a Adam (2006a, p. 144-145 i nota 42; 2009, p. 69).

b) Que la característica sigui un préstec de l'occità.¹² En altres mots, que la característica no correspongui a una evolució interna dins de la llengua catalana, sinó que aquesta l'hagi incorporat de manera sobreposada un cop la característica ja estava fixada lingüísticament a la llengua occitana. Com a exemple d'aquest tipus de plantejament tenim la proposta de Blasco Ferrer (1985, p. 68-73) per a la car. 1 (ex. *canti*).¹³

c) Que la característica tingui en català i en occità un origen compartit però que s'hagi desenvolupat independentment en cadascuna d'aquestes àrees territorials. En altres mots: essent el primer occità i el primer català variants lingüístiques romàniques molt similars, s'hi haurien pogut produir algunes evolucions semblants; cal tenir en compte, en el mateix sentit, la contigüitat geogràfica de les àrees i els vincles històrics entre aquestes.

La constatació comentada en el punt *a*, relativa al fet que les raons explicatives que els lingüistes han aportat sobre l'origen de les característiques eren força similars en ambdues llengües, afegiria un nou argument per a aquesta interpretació *c*: efectivament, és petita la distància entre la constatació esmentada i la consideració que es tracta d'una evolució paral·lela entre occità i català.¹⁴

2.2. Distribució de les característiques (isoglosses i grau de realització)

La superfície en què s'havien manifestat les característiques de morfologia verbal de la tipologia espacial I a l'inici del segle xx (dades Alcover, 1906-1928) al sud dels Pirineus és clarament més extensa que la que aquestes ocupen en el tombant del segle XXI (dades 1999-2003). El nostre comentari sobre la morfologia verbal descriu primer la situació a partir de les dades del corpus d'Alcover (veg. § 2.2.1) i, seguidament, s'hi inclou la informació corresponent a les dades de 1999-2003 (veg. § 2.2.2).

Quant a la morfologia nominal, sols disposem de dades sistemàtiques del tombant del segle XXI (1999-2003) —l'explicació corresponent s'inclou a § 2.2.2.

12. En relació amb la definició de *formes innovadores* donada a § 2.1.2, formulada allà en termes exclusivament intralingüístics, cal afegir-hi que, en cas de considerar que una característica és un préstec lingüístic, es podria ampliar l'abast d'aquella definició de manera que també els préstecs es poguessin qualificar d'innovacions per al sistema que els acull.

13. Efectivament, Blasco Ferrer (1985, p. 68-73) creu que el tret aparegué a l'occità i que el català el rebé com a préstec d'aquella llengua. A més, segons l'autor, el seu origen en occità no estaria relacionat amb les formes del tipus DORMIO o TIMEO, a què hem fet referència a § 2.1.2 i que, pel que fa a l'occità, havia estat proposat ja per Sütterlin, 1896 (veg. Gulsoy, 1993, p. 453).

14. Sobre la similitud que podia tenir el primer català respecte a l'occità, vegeu també Ferrando i Nicolás (2005, p. 45, 68).

2.2.1. Inici del segle xx. Morfologia verbal (dades Alcover, 1906-1928)

2.2.1.1. ISOGLOSSES

Si ens fixem en el traçat de les isoglosses de les característiques de morfologia verbal del tipus I (= rossellonès) al sud dels Pirineus a l'inici del segle xx (dades Alcover, 1906-1928), s'observa la progressió següent de més a menys superfície de realització de les característiques:

car. 2 (ex. *dormes*) > car. 4 (*som*, 1PI) > car. 3 (ex. *fúger*) > car. 1 (ex. *canti*) > car. 5 (ex. *dire*)

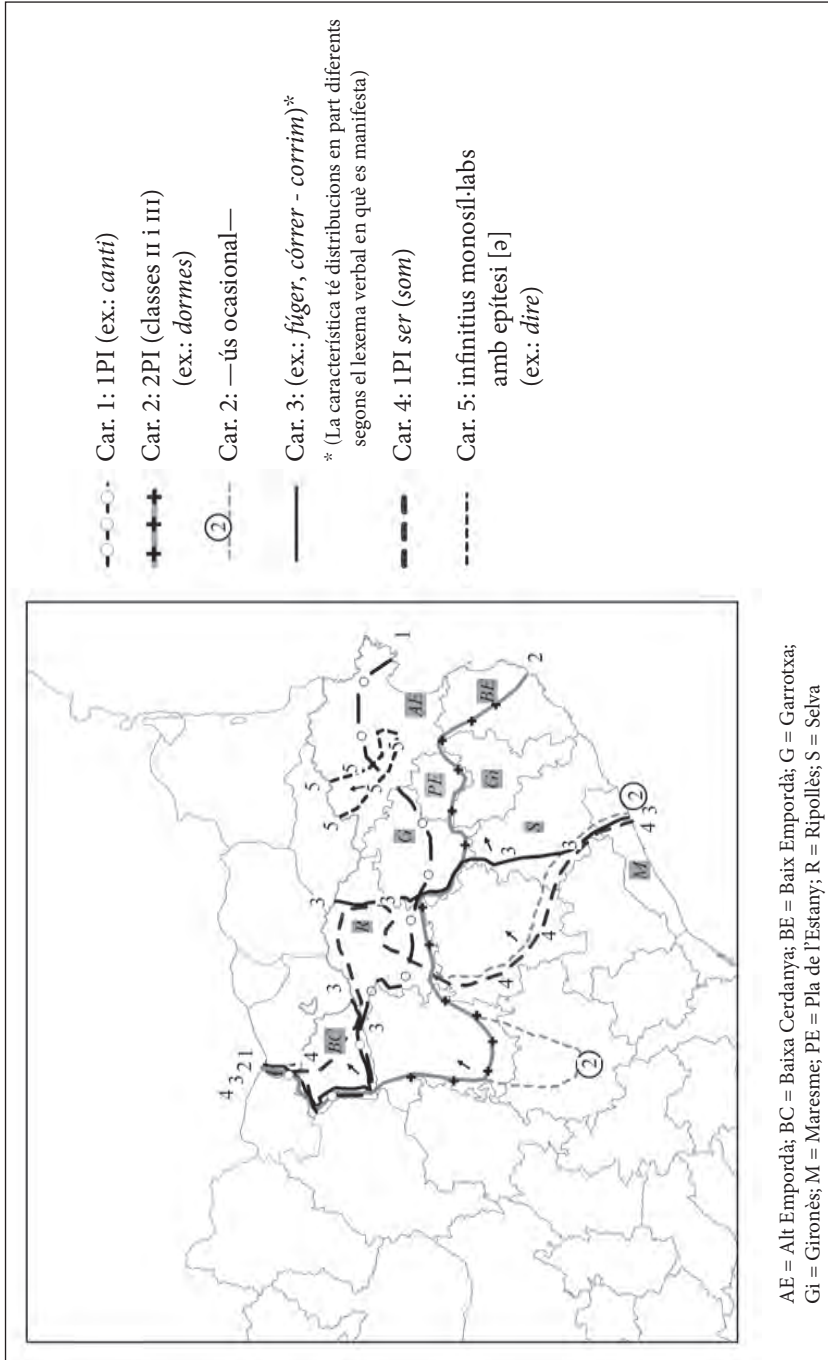
L'extensió de la darrera de les característiques esmentades (car. 5, ex. *dire*) era molt inferior a la de la penúltima (car. 1, ex. *canti*) i la d'aquesta era també clarament inferior a la de les altres tres que la precedien (car. 3, ex. *fúger*; car. 4, *som*, 1PI; car. 2, ex. *dormes*); aquestes altres tres, per la seva part, no presentaven uns valors tan diferenciats entre si.

En el mapa 1 hi ha el traç de les isoglosses corresponents.

Remarquem que, pel que fa a l'extrem sud-est, dues de les característiques amb més extensió —concretament, la car. 3 (ex. *fúger* ~ *fugim*) i la car. 4 (*som* 1PI)— resseguien d'una manera molt aproximada el bisbat de Girona; i és precisament en aquesta part est i centre-est del seu desplegament horitzontal sud-pirinenc on ambdues ocupaven la seva posició més meridional.¹⁵ L'altra característica (car. 2, ex. *dormes*) també resseguia el bisbat de Girona pel seu extrem sud-oriental, però amb la particularitat que, a la meitat inferior de la diòcesi —ens referim, bàsicament, al Gironès, la Selva i la meitat sud del Baix Empordà—, s'hi trobava en molt pocs verbs.¹⁶

15. Cal precisar, però, en relació amb la car. 3 (ex. *fúger* ~ *fugim*), que les dades d'Alcover (1906-1928) sols ens assenyalen aquesta característica al sud dels Pirineus per a quatre verbs i, d'aquests, únicament és el verb *fúger* el que abraçava l'amplitud territorial màxima que hem descrit. (Hi afegim que, a la diòcesi de Girona, la forma més habitual en què es manifestava *fúger* era *fúg(e)re* per la raó que, a més de la car. 3, actuava en la forma verbal la car. 10.) Quant als altres tres verbs, la forma *íxer* era sols a la Cerdanya (fora ja, doncs, de la diòcesi de Girona); la forma *cúser* (o *cús(e)re*) es trobava només en algun punt de l'Alt Empordà, i la forma *corrim* (corresponent a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu, que havíem seleccionat com a representativa de les formes amb /i/ temàtica del verb *córrer*) ocupava la part est de la diòcesi de Girona (l'Alt Empordà, el Baix Empordà i la zona costanera de la Selva i del nord del Maresme).

16. La car. núm. 2 (ex. *dormes*) tenia també una projecció cap al sud pel flanc occidental de l'eix horitzontal sud-pirinenc fins a una latitud similar i, fins i tot, superior que la que, pel flanc oriental, ens marca el límit meridional del bisbat de Girona; efectivament, el tret es manifestà en direcció sud fins a Manresa (Bages) i, en algun cas concret, es localitzà a Igualada (Anoia) i Vilafranca del Penedès (Alt Penedès).

2.2.1.2. GRAU DE REALITZACIÓ

El nivell de realització de les característiques en els sectors geogràfics de l'àrea estudiada en què aquestes es manifestaven va resultar ser baix en el cas de la car. 5 (ex. *dire*) i de la car. 3 (ex. *fúger*) perquè sols alguns dels verbs examinats la mostraven;¹⁷ això també val per a la car. 2 (ex. *dormes*) pel que fa a la meitat sud del bisbat de Girona —com ja hem avançat a § 2.2.1.1.

Quant a la resta de característiques —i també en el cas de la car. 2 exceptuant-ne la meitat inferior de la diòcesi—, el seu grau de realització era alt. Les formes que mostraven aquestes característiques coexistien generalment, però, en una mateixa localitat amb les formes corresponents del català central més general o estàndard —les excepcions eren Cadaqués i la Baixa Cerdanya, llocs en què les formes verbals que mostraven les característiques solien manifestar-s'hi sense coexistència amb les del català estàndard.

2.2.2. Dades de 1999-2003

2.2.2.1. MORFOLOGIA VERBAL: ISOGLOSSES I GRAU DE REALITZACIÓ

Si ens referim a la superfície en què es manifesten a l'àrea estudiada els trets de morfologia verbal en el tombant del segle XXI (dades de 1999-2003), cal indicar que la car. 5 (ex. *dire*) ha desaparegut; tampoc no s'han trobat realitzacions de la car. 4 (*som*, IPI) dins del context de *respostes al qüestionari*.¹⁸

Quant a les altres tres característiques de morfologia verbal, s'ha mantingut la progressió de més a menys superfície que tenien a l'inici del segle XX: car. 2 (ex. *dormes*) > car. 3 (ex. *fúger*) > car. 1 (ex. *canti*).

No obstant això, cal indicar que la car. 1 (ex. *canti*) ha perdut superfície.

I també n'ha perdut la car. 3. Atès que el perímetre d'aquesta característica actualment és, bàsicament, la suma dels espais de realització de l'infinitiu *fúger* (o *fúg(e)re*) i de les formes amb vocal temàtica /í/ del verb *córrer* (que aquí queden representades mitjançant la 1a pers. pl. del present d'indicatiu: *corrim*),¹⁹ es pot concretar que la forma *fúger* —o *fúg(e)re*, veg. nota 15— ha disminuït la superfície que tenia a l'inici del segle XX (no l'hem pogut localitzar ni a la Selva ni a la Gar-

17. Dels set verbs examinats per a la car. 3 (ex. *fúger*), el tret no es manifestà en els verbs *bullir*, *collir* i *munyir*. I sí, en canvi, en els verbs esmentats a la nota 15. Pel que fa a la car. 5 (ex. *dire*), dels quatre verbs examinats sols es manifestà la característica per a *dir* (però no per a *dur*, *fer* i *ser*).

18. La forma *som* (IPI *ser*) s'obtingué sols en la parla espontània de dos dels informants (un de Rocabrana (nord-est del Ripollès) i una de Tortellà (Garrotxa)).

19. La característica no es manifestà en els verbs *bullir*, *collir*, *cosir*, *eixir* i *tenyir*; quant al verb *munyir*, es localitzà *múnyer* sols a Espinavell (nord-est del Ripollès) —i, més concretament, en la forma *múny(e)re*.

rotxa ni al Gironès, a diferència del que mostraven les dades d'Alcover 1906-1928) i que la forma *corrim*, en canvi, no ha minvat la seva extensió ni el seu grau de realització.²⁰

La car. 2 (ex. *dormes*), tot i que es pot considerar que no ha perdut superfície a l'àrea objecte d'estudi, sí que mostra pràcticament arreu una minva del seu grau de realització.²¹

En el mapa 2 hi ha les isoglosses corresponents a aquestes característiques segons el que es desprèn de la investigació de 1999-2003.

2.2.2.2. MORFOLOGIA NOMINAL: ISOGLOSSES I GRAU DE REALITZACIÓ

Com ja hem indicat a l'inici de § 2.2, la investigació de 1999-2003 va abordar també l'estudi sistemàtic de la morfologia nominal.

La progressió relativa al perímetre de totes les característiques —les de morfologia verbal, que hem comentat a § 2.2.2.1, més les de morfologia nominal— és la següent: car. 2 (ex. *dormes*) > car. 6 (ex. *meua*) > car. 3 (ex. *fúger*) > car. 7 (ex. *la meu*) > car. 1 (ex. *canti*).

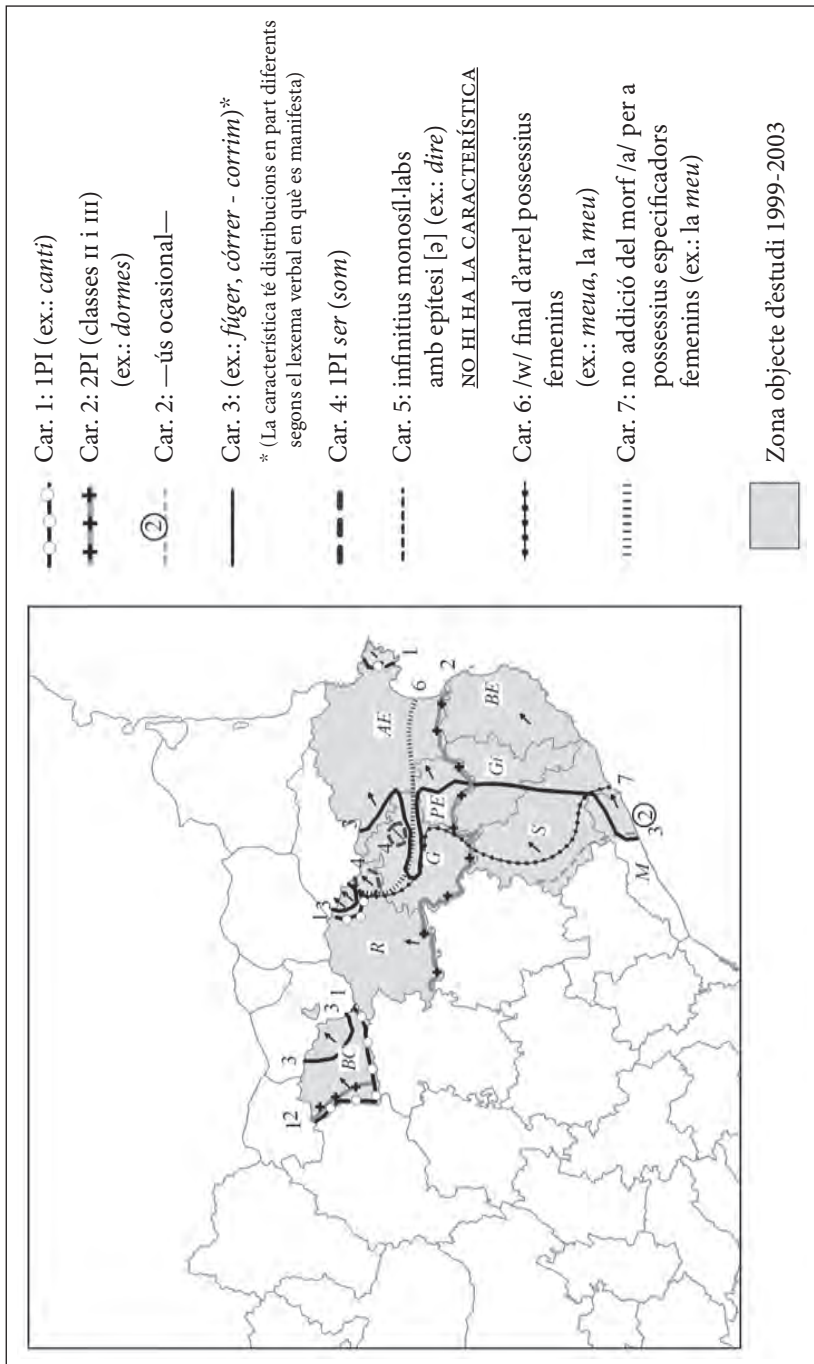
Pel que fa als límits de les dues característiques de morfologia nominal del tipus 1 —compartides, doncs, amb el rossellonès—, s'observa que la car. núm. 6, consistent en la presència de /w/ final d'arrel en possessius femenins (ex. *meua* o «la *meu*»), abraça la diòcesi de Girona fins al seu límit sud-est —amb l'excepció de la part meridional de la Garrotxa i també del nord del Maresme;²² quant a la car. núm. 7 (ex. *la meu*) —que és la particularitat que els possessius femenins en posició d'especificadors no incloguin el morf /a/ (ex. *la meu*)—, s'estén una mica al sud dels Pirineus (nord de l'Alt Empordà, nord de la Garrotxa i nord-est del Ripollès).

Vegeu al mapa 2 les isoglosses corresponents a aquestes dues característiques.

20. A la nota 15 s'indiquen els límits de *corrim* (4PI *córrer*) a l'inici del segle xx. Actualment s'ha trobat també en alguns punts del Gironès, la Garrotxa i el nord-est del Ripollès.

21. Precisem que la disminució del grau de realització d'aquesta característica 2 (ex. *dormes*) no s'observa o bé és lleu al nord-est del Ripollès, a la Garrotxa i a Cadaqués. També cal fer excepció de les zones en què el grau de realització ja era baix a l'inici del segle xx —en les quals aquest se'ns mostra, en general, amb uns valors bastant semblants als d'aleshores.

22. Cal indicar, però, que més al sud de la Garrotxa, hi ha algunes altres localitats de la diòcesi de Girona enquestades en què mitjançant el qüestionari no s'aconseguí que els informants mostressin aquesta característica núm. 6: nord de la Selva, nord del Gironès i sud del Baix Empordà. Per al traç de la isoglossa hem tingut en compte la informació de Dorca (2010, p. 155) —on es documenta el tret per al nord de la Selva (la Cellera de Ter i Anglès)— i de Busquets (2011, p. 189) —on aquest s'indica per al sud del Baix Empordà (Sant Feliu de Guíxols). S'hi ha d'afegir que a Arbúcies es manifestà la característica en un grau molt baix. Cal també concretar que, a l'oest de la Garrotxa i al nord-est del Ripollès, no hi havia les formes del tipus *meua* (ni anteposades ni posposades al nom), sinó les del tipus «la *meu*» (en aquest cas, necessàriament en posició d'especificador nominal).

MAPA 2. Característiques de la tipologia espacial I. Dades actuals (1999-2003). Morfologia verbal i nominal.

Si ens referim al grau de realització, cal dir que, a les localitats en què aquestes característiques s'han manifestat, les formes es troben en coexistència amb les del català estàndard corresponents. Sols a Cadaqués s'han trobat sense alternar amb el tipus *meva*.

3. CARACTERÍSTIQUES DE LA TIPOLOGIA ESPACIAL IIA

3.1. *Descripció de les característiques*

3.1.1. *Relació de les característiques*

A la taula 2 s'inclouen les característiques de morfologia verbal i morfologia nominal de la tipologia espacial IIA, que són aquelles que es troben circumscrites a la part centre i est de l'àrea nord del català central i que no tenen continuïtat en els dialectes veïns (rossellonès i català nord-occidental). Més concretament, poden trobar-se, pel que fa a l'eix horitzontal, des del Ripollès fins al límit natural que constitueix el mar, i abraçar el conjunt de la diòcesi de Girona pel que fa a l'eix vertical (vegeu a § 1.1 i § 1.2 l'explicació sobre la delimitació d'aquesta tipologia espacial IIA).

Cal sols precisar que la car. 12 (ex. *creguem*) la incloem aquí en la tipologia espacial IIA malgrat que les formes amb extensió velar a la 1a i la 2a pers. pl. del present d'indicatiu dels verbs de la subclasse [II, +ext.] es trobin a tot l'eix horitzontal del nord del català central —és a dir, també a la Cerdanya— perquè hem tingut en compte l'existència de particularitats diferents en la manifestació de la característica a les dues zones (veg. Adam 2006b, p. 269-273, per a una explicació més detallada d'aquest punt).²³ Així, doncs, és la característica 12 (ex. *creguem*) en la modalitat en què es manifesta a l'àrea centre i est del nord del català central (en altres mots, des del Ripollès cap a l'est) el que queda inclòs aquí en la tipologia IIA.

23. En essència, es tracta de l'alternança al present d'indicatiu de les formes del tipus *creguem/cregueu* amb les del tipus *crevem/creveu* a la zona nord-est i de l'absència d'homonímia a la Cerdanya de les formes *creguem/cregueu* del present d'indicatiu respecte a les del present de subjuntiu ja que, en aquest darrer temps verbal, la vocal temàtica que s'hi troba és /é/ i no /è/.

TAULA 2
Característiques de morfologia verbal i nominal pertanyents a la tipologia espacial IIA

car. 8	Addició de /z/ al morf /m/ de la primera persona del plural del present d'indicatiu del verb <i>ser</i> (i difusió a altres persones, temps i verbs) (ex. <i>soms</i>)*
car. 9	Epítesi [k]/[t] a la primera persona del singular del present d'indicatiu (ex. <i>càntoc/càntot</i>)
car. 10	Epèntesi posterior al morf /r/ d'infinitiu (ex. <i>néix(e)re</i> : né[r / + [ə]]*)
car. 11	Final d'arrel lèxica en /b/ no etimològica per a verbs del subgrup [-w] de la subclasse verbal [II, +ext.] (ex. <i>crevies</i>)*
car. 12	Extensió velar a la primera i la segona persona del plural del present d'indicatiu dels verbs de la subclasse verbal [II, +ext.] (ex. <i>creguem</i>)**
car. 13	Final lexema /w/ per a adjectius oxítons amb masculins fonètics acabats en [w] (ex. <i>blaua</i>)*

* Per a l'avaluació dels resultats, les formes seleccionades han estat: la 1a pers. pl. del present d'indicatiu del verb *ser* (car. 8); els lexemes amb final d'arrel [r] (car. 10); l'imperfet d'indicatiu (car. 11); els lexemes amb un ús oral més freqüent (= *blau, nou, tou, viu*) (car. 13)

** En la seva modalitat centre i est (vegeu-ne l'explicació *supra* en aquest § 3.1.1)

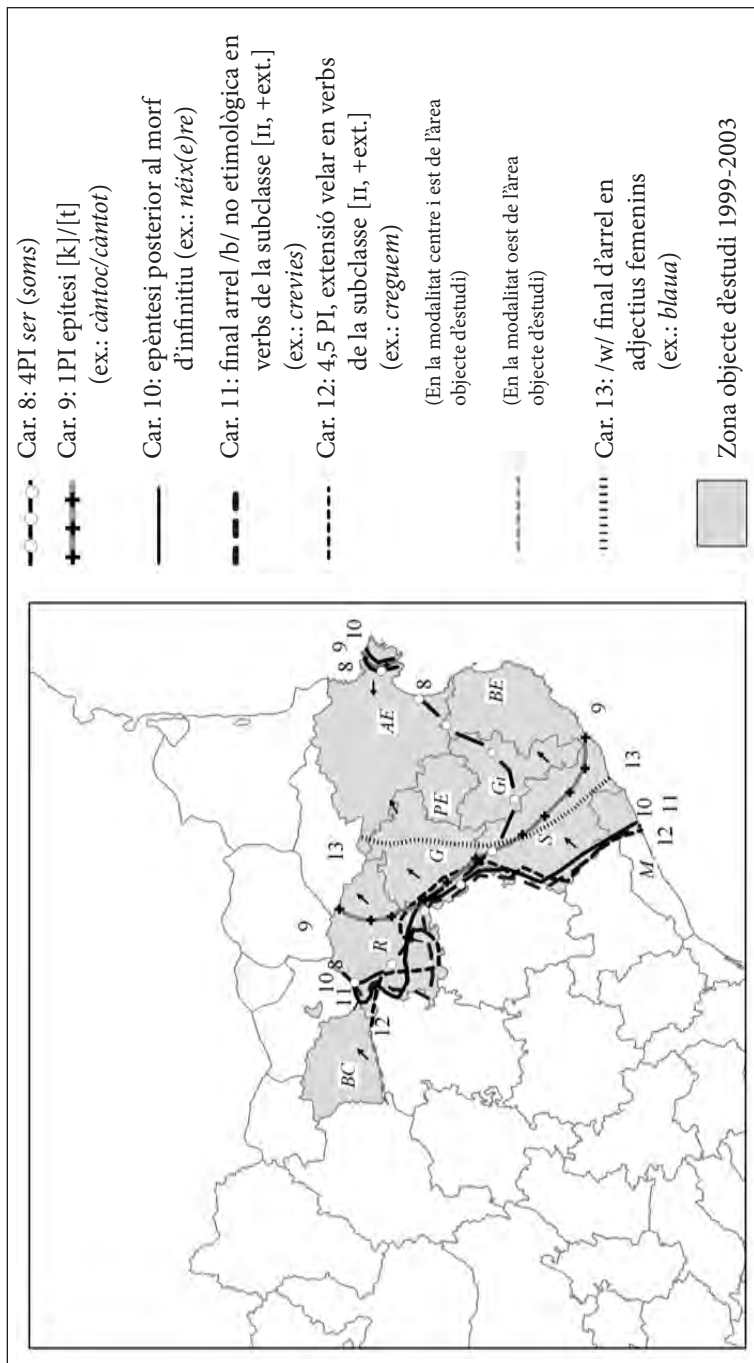
3.1.2. Característiques innovadores i conservadores

Les característiques del tipus IIA —detallades a § 3.1.1— poden ser considerades innovadores en el sentit expressat a § 2.1.2: es tracta de formes que són el resultat de l'evolució de formes catalanes anteriors.

Interpretem com a innovadora la car. 11 (ex. *crevies*) —és a dir, la presència de /b/ no etimològica al final de l'arrel en verbs de la subclasse [II, +ext.]— perquè, d'acord amb l'origen que considerem plausible per a aquest tret (veg. Adam, 2006b, p. 230-234), després de l'evolució CREDEBAT > *creïa*, aquesta darrera forma s'hauria transformat en *creuïa* [krə'wiə] mercès a un procés d'analogia amb les formes de la 1a i la 3a pers. sing. del present d'indicatiu *creu* (< Credo, CREDIT) i, seguidament, hauria donat *crevia* [krə'βiə] —canvi aquest darrer explicable per la facilitat fonètica del pas [w] > [β].²⁴

També es pot considerar innovadora la car. 9 (ex. *càntoc/càntot*): aquesta característica, segons la interpretació que n'hem fet (veg. Adam, 2006b, p. 186-187), seria el resultat de l'addició d'una epítesi [k] a les formes del tipus *canto* del català —element velar que després s'ha anat substituint progressivament per una epítesi dental [t].

24. Una evolució similar explicaria les formes del tipus *crevem* del present d'indicatiu.

MAPA 3. Característiques de la tipologia espacial 11a. Dades actuals (1999-2003). Morfologia verbal i nominal.

La car. 13 (ex. *blaua, noua*) —és a dir, l'existència de final de lexema /w/ per a adjectius oxítons amb masculins fonètics acabats en [w]— és també una innovació, ja que la /w/ final de l'arrel de les formes del tipus *bla[w]a* (o *no[w]a, vi[w]a*, etc.) prové de l'aproximant [β] de les formes corresponents (*bla[β]a, no[β]a*, etc.). Aquesta realització [β], que es podia trobar ja al segle xv i que procedia de la [v] que tenien aquests mots al període medieval (veg. Gulsoy, 1993, p. 136), hauria evolucionat posteriorment cap a [w] mercès a la pressió analògica de les formes masculines adjectives corresponents i, probablement, de les formes del possessiu femení del tipus *meua*.²⁵ El canvi lingüístic a què ens acabem de referir comptava, a més, amb el suport bàsic de la plausibilitat fonètica de l'intercanvi entre [w] ~ [β].²⁶

Pel que fa a la car. 12 (ex. *creguem*) —és a dir, a l'extensió velar per a les persones 1a i 2a del plural del present d'indicatiu dels verbs del tipus *creure*—, hem considerat que, en la modalitat del sector centre i est de l'àrea estudiada, la característica hauria aparegut com un intent d'acostar a l'estàndard les formes del tipus *crevem* que es troben també a l'àrea (veg. Adam, 2006b, p. 269-272). Les formes del tipus *creguem* són, doncs, innovadores respecte a les del tipus *crevem* de les quals partirien.

La car. 8 (ex. *soms*) és també innovadora, si s'explica el seu origen pel fet d'afegir una /z/ de plural a la forma *som* de la 1a pers. pl. del present d'indicatiu del verb *ser* amb la finalitat d'anul·lar l'homonímia amb la forma *som* de la 1a pers. sing. del mateix temps i verb —aquesta darrera forma es trobava a l'àrea examinada encara a l'inici del segle xx (veg. § 2.2.1). La /z/ de plural a què fem referència podria provenir de la morfologia nominal o dels clítics pronominals. Considerem més probable aquesta hipòtesi que no pas la que interpreta que /z/ és una pervivència de la -s final del SUMUS llatí,²⁷ d'una banda, perquè sembla més senzill considerar que, en un primer moment, les regles de l'evolució del llatí al català que conduïren a la -m desinencial de la 1a pers. pl. (a partir de -MUS del llatí) foren aplicades en tots els lexemes verbals (ignorant, doncs, les possibles homonímies)²⁸

25. La possibilitat que les formes del tipus *meua* hagin exercit un cert ajut en el procés indicat es pot deduir de la particularitat que els sectors geogràfics en què es localitzen les formes femenines adjectives del tipus *blaua* coincideixen al nord del català central, d'una manera molt aproximada, amb els sectors en què es localitzen les formes possessives del tipus *meua* (veg. § 3.2.1.2). El fet que en català hi hagi pocs mots paroxítons que incloguin el patró «vocal tònica + [βə]##» podria haver facilitat la pressió exercida pel tipus *meua*.

26. En comentar la car. 11 (ex. *crevies*) en aquest § 3.1.2, ens hem referit al canvi [w] > [β]. Aquí acabem d'indicar el canvi invers ([β] > [w]). Sobre la plausibilitat fonètica dels intercanvis [w] ~ [β], veg. Recasens (1991, p. 203, 302).

27. Per a la hipòtesi que considera que la -s final de *soms* (4PI *ser*) s'explica pel manteniment de la consonant de la forma llatina corresponent SUMUS, vegeu, per exemple, Comas (1970, p. 32).

28. Quant a les formes de 1a pers. pl. acabades en -s que es documenten en català medieval en el cas del verb *ser* o d'altres verbs, vegeu Adam (2006b, p. 173 i nota 117).

i, d'altra banda, perquè les dades de la zona objecte d'estudi ens mostren per a la forma *soms* que s'hi localitza la imatge d'una característica no necessàriament molt antiga. Efectivament, pel que fa a aquesta darrera consideració, en primer lloc podem observar que el nucli de *soms* es trobava, segons les dades d'Alcover (1906-1928), en un extrem de la diòcesi de Girona, mentre que la forma *som* de la 1a pers. sing. tenia aleshores una distribució molt més àmplia (veg. mapa 1) i, en segon lloc, si es comparen les dades actuals respecte a les d'Alcover (1906-1928), no s'aprecia una recessió sinó una certa expansió del tret (veg. § 3.2.1.1a2 i § 3.2.2). Cal també indicar que, tot i que /z/ es pot localitzar igualment a l'àrea objecte d'estudi a la 2a pers. pl. i en altres temps i verbs, el fet que la superfície màxima de la característica sigui per a *soms* i que aquesta disminueixi progressivament a mesura que augmenta la distància lingüística de persona, temps i lexema verbal, ens duu a considerar que aquestes altres formes s'haurien originat a partir d'aquella mitjançant un procés analògic. (Per a l'ampliació d'alguns d'aquests punts, veg. Adam, 2006b, p. 172-173.)

La darrera característica del tipus IIa és la car. 10: l'epèntesi posterior al morf /r/ d'infinitiu en verbs de la classe II amb infinitius acabats en /ʃ ~ ʒ ~ m ~ n ~ s ~ z ~ rr / (ex. *néix(e)re* ['neʃrə]).

Si consideréssim que la forma amb epèntesi anterior al morf /r/ (ex. ['neʃer]) fou el primer resultat català de l'evolució de l'ètim llatí *NASCERE* i que les formes amb epèntesi posterior s'expliquen per un canvi posterior motivat per analogia amb altres verbs de la classe II (ex. *beure*), ens trobaríem, també en aquest cas, davant d'un tret innovador en el sentit que hem donat al mot.²⁹

3.2. Distribució de les característiques (isoglosses i grau de realització)

La descripció corresponent al traçat de les isoglosses i al grau de manifestació de les característiques de morfologia de la tipologia espacial IIa parteix de les dades actuals (1999-2003) perquè, en el cas de la morfologia verbal i pel que fa al perímetre almenys, no hi ha hagut variacions remarcables respecte al que ens indicaven les dades d'Alcover (1906-1928) —si fem l'excepció d'una de les ca-

29. En aquest mateix sentit, tenim com a primera forma documentada *néixer* en un document de 1030 de Barcelona i en un de l'Urgellet de 1242 (DECat, vol. v, p. 901b, s. v. *néixer*). Una altra possibilitat hauria estat considerar que tant aquestes formes com les del català central més general i estàndard sorgiren directament de l'ètim llatí (ex. *NASCERE* hauria donat ['neʃer] (> ['neʃə] català central actual) i ['neʃre] (> ['neʃrə] a la diòcesi de Girona actualment); segons aquesta interpretació, ens trobaríem amb una forma verbal de l'àrea estudiada que no es podria classificar ni com a conservadora respecte a la forma corresponent del català més general o estàndard ni com a innovadora —segons les definicions donades a § 2.1.2 per a aquests termes—; es tractaria de dues vies independents o paral·leles a partir de l'ètim llatí.

racterístiques, veg. § 3.2.1.1a2— i, a més, s'ha esdevingut que, als sectors geogràfics situats en els extrems més en contacte amb la varietat del català central més comuna, la investigació actual sembla haver obtingut de manera adequada respostes en què es posen de manifest diverses de les característiques estudiades —veg. § 3.2.2.1.

A aquesta descripció inicial bàsica, que s'exposa a § 3.2.1, s'afegirà, en el cas de la morfologia verbal, el complement de les diferències que es puguin observar a Alcover (1906-1928) —veg. § 3.2.2. En el cas de la morfologia nominal, com que no es disposa de dades sistemàtiques de l'inici del segle xx, no es podrà establir la comparació cronològica —igual com s'ha esdevingut per a la tipologia espacial i.

El mapa 3 mostra les isoglosses de les característiques de morfologia verbal i nominal traçades a partir de les dades corresponents al període 1999-2003.

3.2.1. Dades de 1999-2003

3.2.1.1. MORFOLOGIA VERBAL: ISOGLOSSES I GRAU DE REALITZACIÓ

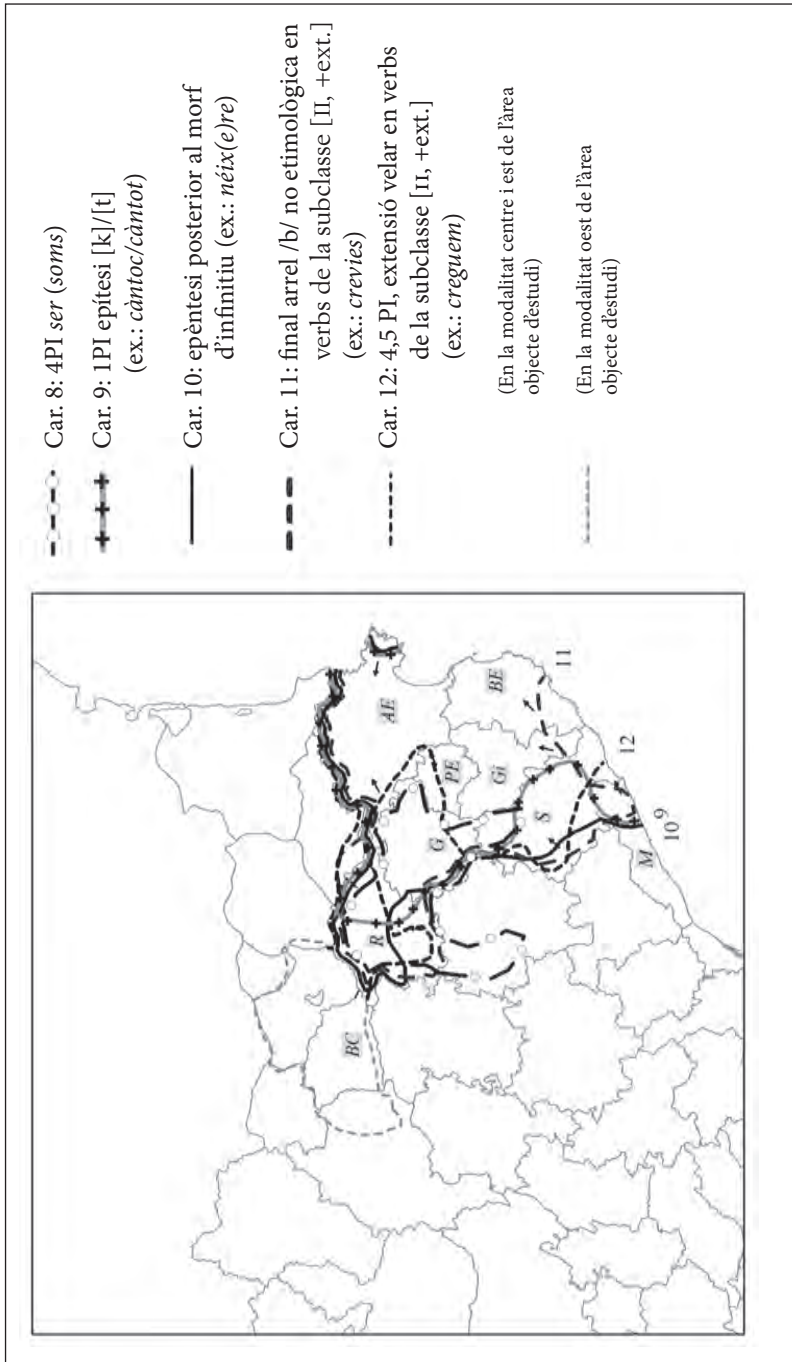
a) *Isoglosses*

a1) Característiques que ocupen d'una manera molt aproximada tot el bisbat de Girona

De les cinc característiques de morfologia verbal del tipus *IIa*, la car. 9 (ex. *càntoc/càntot*), la car. 10 (ex. *néix(e)re*) i la car. 11 (ex. *crevies*) ocupen d'una manera molt aproximada tota la diòcesi de Girona; també abraça aquest espai la car. 12 (ex. *creguem*) en la modalitat en què es manifesta en l'àrea centre i est del nord del català central (veg. § 3.1.1, on es justifica la divisió d'aquesta característica en dues modalitats). Tot i la generalització territorial que acabem d'establir, hi ha tres sectors geogràfics que demanen un tractament més detallat o particular:

— Cadaqués: segons les dades del treball de camp de 1999-2003, de les quatre característiques a què ens acabem de referir, no se n'hi manifesten dues: la car. 10 (ex. *néix(e)re*)³⁰ i la car. 9 —que consisteix en l'epítesi [k] / [t] posterior al morf de 1a pers. sing. del present d'indicatiu (ex. *càntoc/càntot* —o, més pròpiament, *càntic/càntit* hauria estat en aquest cas per tal com el morf de 1a pers. sing. és /i/ a Cadaqués (veg. a § 2.1 la car. 1 i el mapa 2 per a la isoglossa /i/ actual)).

30. Tampoc Sala (1983, p. 45) indica aquesta característica per a Cadaqués. Per als comentaris sobre les dades d'Alcover (1906-1928) per a la mateixa localitat, vegeu § 3.2.2.1.

MAPA 4. Característiques de la tipologia espacial IIIa. Dades Alcover (1906-1928). Morfologia verbal.

— la Selva i nord del Maresme: en el treball de camp de l'any 2003 es van enquestar quatre localitats de la Selva i una de la costa nord del Maresme (Amer, Caldes de Malavella, Arbúcies, Lloret de Mar i Pineda de Mar). Les quatre característiques que acabem d'indicar que ocupen d'una manera aproximada tot el bisbat de Girona també s'han trobat a les localitats investigades de la Selva i del nord del Maresme. Sols se n'exceptua la car. 9 (ex. *càntoc/càntot*) per als sectors sud-oest i costaner de la Selva i per al nord del Maresme —vegeu, però, a § 3.2.2.1 les dades relatives a l'inici del segle xx, en què s'observa que aleshores el tret era propi d'una part almenys d'aquesta àrea.

— el Ripollès: tres de les quatre característiques que ocupen la totalitat o la pràctica totalitat de la diòcesi de Girona n'ultrapassen els límits pel flanc oest. Es tracta de la car. 10 (ex. *néix(e)re*), la car. 11 (ex. *crevies*) i la car. 12 (ex. *creguem*). Més concretament, aquestes característiques no es troben sols al sector nord-est del Ripollès —una part del qual pertany a aquesta diòcesi—,³¹ sinó també a bona part de la comarca.

a2) Característica que ocupa la meitat nord del bisbat de Girona

La car. 8 (ex. *soms*) abraça actualment el Ripollès —tot i que no s'ha localitzat als sectors sud i oest de la comarca—, la Garrotxa, el Pla de l'Estany, l'Alt Empordà —Cadaqués en queda, però, al marge— i el nord de la Selva; també s'obtingué a la ciutat de Girona, en coexistència amb la solució més general del català central *som*.

És aquesta l'única característica de morfologia verbal de tipus *IIa* amb uns límits territorials clarament més amplis en el tombant del segle XXI que els que indiquen les dades d'Alcover (1906-1928) per a l'inici del segle xx —per al detall d'aquests altres, vegeu § 3.2.2.1. La major amplitud territorial de la característica respecte al que mostraven les dades d'Alcover (1906-1928) queda també corroborada a partir de bibliografia complementària.³²

b) Grau de realització

Quant al grau de realització de les característiques de morfologia verbal als llocs on es manifesten, per a la car. 10 (ex. *néix(e)re*) i la car. 11 (ex. *crevies*)

31. Actualment sols els nuclis de Beget i de Rocabrúna (adscriu al municipi de Camprodon) pertanyen al bisbat de Girona. Abans del 1957 la major part de la vall de Camprodon hi pertanyia (se n'exceptuava Sant Pau de Segúries).

32. L'anàlisi de la bibliografia complementària de la segona meitat del segle xx i inici del segle XXI ens mostra també una àrea més àmplia de la característica que la que es pot traçar a partir d'Alcover (1906-1928): veg. Comas, 1970, p. 32 (Pau (Alt Empordà)); Julià, 1986, p. 135 (Cornellà del Terri); Godoy i Comas, 1989, p. 3 (Tapis); Monturiol i Domínguez, 2001, p. 42-45 (Garrotxa).

aquest és elevat en general i els casos de coexistència de solucions en una mateixa localitat no són gaire nombrosos, ja que, almenys per al segment poblacional objecte d'estudi —que hem descrit a § 1.4—, sovint s'hi manifesta el tret com a solució única. A la costa de la Selva, al nord del Maresme i als sectors sud i oest del Ripollès (als quals s'hi ha d'afegir, en el cas de la car. 11 (ex. *crevies*), la costa sud del Baix Empordà i el sud de la Selva)—, però, el grau de realització és menor.

Pel que fa a la car. 8 (ex. *soms*), en alguns llocs s'ha trobat com a solució única i, en d'altres, en coexistència amb la forma del català central més general i estàndard *som*.

La car. 9 (ex. *càntoc/càntot*) presenta un grau de realització mitjà i coexistència de solucions. La posició a final de frase de la forma verbal que el qüestionari havia previst no va resultar ser el context fonològic més idoni per a la manifestació de la característica; a diverses poblacions el tret sols es pogué obtenir mercès a la conversa dirigida (veg. Adam, 2007, p. 16-20).

També la car. 12 (ex. *creguem*) presenta un grau de realització mitjà i coexistència de solucions (les formes que mostren la característica coexisteixen en una mateixa localitat amb les del tipus *crevem*³³ i amb les del tipus *creiem*³⁴ —aquestes darreres són més nombroses a les zones properes al límit sud-est de la diòcesi de Girona (sud del Baix Empordà, sud i costa de la Selva i nord del Maresme) i als sectors sud i oest del Ripollès.

3.2.1.2. MORFOLOGIA NOMINAL: ISOGLOSSES I GRAU DE REALITZACIÓ

a) *Isoglosses*

a1) Característica que ocupa el bisbat de Girona excepte la franja oest

L'única característica de morfologia nominal de tipus Πa —la car. 13 (ex. *blaua*)— ocupa tot el bisbat de Girona, si fem excepció de la seva part oest (concretament, no s'ha localitzat al nord-est del Ripollès, l'oest de la Garrotxa i el sud-oest de la Selva) i si n'exceptuem també el nord del Maresme.³⁵

33. Veg. § 3.1.1, on hem considerat les formes del tipus *crevem* pròpies de l'àrea i anteriors en el temps a les del tipus *creguem*; aquestes darreres han anat substituint progressivament les primeres.

34. Les formes del tipus *creiem* són les corresponents al català central més general i estàndard i es troben en procés de substituir les del tipus *creguem*.

35. A l'hora d'establir aquests límits, s'han pres en consideració les dades de la bibliografia complementària per al nord de la Selva (Dorca, 2010, p. 155 —Amer, la Cellera de Ter i Anglès) i el sud del Baix Empordà (Alcover, 1909, p. 223 —Sant Feliu de Guíxols), sectors en què el qüestionari no aconseguí que es manifestés la característica en el treball de camp de 1999-2003.

S'ha de remarcar que els límits d'aquesta característica coincideixen d'una manera molt aproximada amb els de la car. 6 (ex. *meua* / *la meu*) —veg. § 3.1.2. i nota 25, on aquesta particularitat s'ha interpretat com un possible indicatiu de l'acció que la car. 6 podia haver exercit en l'aparició de la car. 13.

b) *Grau de realització*

La car. 13 (ex. *blaua*) presenta un grau de realització mitjà i s'observa coexistència de les formes que presenten la característica amb les del català central més general i estàndard; en algun punt del Pla de l'Estany, a l'oest de l'Alt Empordà, a l'est de la Garrotxa i a Cadaqués la realització és més elevada —en aquesta darrera localitat, a més, la característica s'hi manifesta com a solució única.

3.2.2. Inici del segle xx. Morfologia verbal (dades Alcover, 1906-1928)

Com ja hem comentat a l'inici de § 3.2, la comparació entre les dades de morfologia verbal de la tipologia *IIa* corresponents a Alcover (1906-1928) i les dades de la nostra investigació actual (1999-2003) no mostra, especialment pel que fa al perímetre, variacions importants entre ambdós períodes, i és per això que, en aquest § 3.2.2, ens centrem bàsicament en les diferències que es poden constatar en Alcover (1906-1928) respecte al que hem descrit a § 3.2.1 sobre la situació lingüística actual.

3.2.2.1. ISOGLOSSES

Els perímetres de la car. 11 (ex. *crevies*), de la car. 10 (ex. *néix(e)re*) i de la car. 12 (ex. *creguem*) a l'inici del segle xx són coincidents en l'essencial amb els que hem assenyalat per al tombant del segle xxi. Cal assenyalar sols que, en zones properes al límit sud-est de la diòcesi de Girona i en algun sector del Ripollès, en què aquestes característiques tenen una presència més baixa o testimonial, la investigació de 1999-2003 ha aconseguit que es manifestés la característica en algunes localitats més³⁶ que el que s'havia obtingut a partir d'Alcover (1906-1928) —cosa que atribuïm al fet que, com que es tracta de sectors amb realització baixa dels trets, la variabilitat de les realitzacions es fa més visible en els resultats i, en aquest cas, aquesta ha estat favorable a la recerca de 1999-2003.

S'ha d'especificar, també, per a la car. 12 (ex. *creguem*), que en alguns sectors geogràfics interiors de l'àrea delimitada per les isoglosses no es manifestà la carac-

36. Ens referim, concretament, a la presència de la car. 11 (ex. *crevies*) a Lloret de Mar i Sant Feliu de Guíxols, de la car. 10 (ex. *néix(e)re*) a Arbúcies i Sant Joan de les Abadesses i de la car. 12 (ex. *creguem*) a Pineda de Mar i Sant Feliu de Guíxols.

terística a l'inici del segle xx, en contraposició al que s'ha esdevingut en el tombant del segle xxi; es tracta d'alguns punts del Pla de l'Estany, la Garrotxa, sud-est de l'Alt Empordà i sud-est del Baix Empordà.

Cal també fer referència a la car. 10 (ex. *néix(e)re*) en relació amb Cadaqués. S'esdevé que, per a aquesta població, el corpus d'Alcover no indica el tret lingüístic en el cas del verb *conèixer* ni en el de *merèixer*; en canvi, per al verb *néixer* es donen ambdues solucions i s'havia consignat el tret també per a *aparèixer*. No l'assenyala tampoc per als verbs amb final d'arrel diferent de /ʃ/. A partir de les dades de la investigació de 1999-2003 i de la bibliografia complementària (veg. § 3.2.1.1a1 i nota 30), considerem que les dades d'Alcover (1906-1928) que semblen més fidels a la realitat lingüística de la localitat són les que assenyalen absència de la característica en aquesta població.

Quant a la car. 9 (ex. *càntoc/càntot*), a diferència de les dades de 1999-2003, Alcover (1906-1928) havia indicat la característica a la costa de la Selva, al nord del Maresme i al sud-est del Ripollès (Sant Joan de les Abadesses), de manera que l'àrea que la isoglossa delimitava a l'inici del segle xx era més àmplia que l'actual. El fet que, per a aquest tret, la nostra investigació de 1999-2003 hagi recollit dades tant mitjançant el qüestionari com procedents de la conversa dirigida i la parla espontània, creiem que ens permet concloure que el tret ha tingut, efectivament, una disminució de la seva superfície al llarg del segle xx.

Resta comentar el cas de la car. 8 (ex. *soms*). A l'inici del segle xx es localitzà de manera principal al Ripollès i, fora d'aquesta comarca, sols a l'oest de la Garrotxa i al nord de la Selva. Si les dades d'Alcover (1906-1928) fossin fidels a la realitat del seu temps, la característica hauria augmentat clarament la seva superfície al llarg del segle xx —veg. § 3.2.1.1a2, on s'ha exposat ja aquesta diferència.³⁷

Vegeu al mapa 4 les isoglosses corresponents a aquestes característiques segons les dades d'Alcover (1906-1928).

3.2.2.2. GRAU DE REALITZACIÓ

Si ens referim al grau de realització de les característiques, es pot indicar en el cas de la car. 11 (ex. *crevies*) que, en general, no s'observen diferències remarcables entre les dades d'Alcover (1906-1928) i les de la investigació actual (1999-2003). I, d'altra banda, solen coincidir els sectors geogràfics en què la característica s'ha manifestat en major o en menor grau en ambdós períodes.

Tampoc no s'observen diferències evidents si es compara, per a ambdós períodes, el grau de realització de la car. 10 (ex. *néix(e)re*) —tot i que cal dir que ac-

37. Per al comentari sobre la presència de *soms* en dues localitats d'Osona en Alcover (1906-1928), vegeu Adam (2006b, p. 175).

tualment hi ha hagut més localitats en què s'han registrat alguns casos de realitzacions sense [r] en coexistència amb les formes amb [r].³⁸

Quant a la car. 8 (ex. *soms*), si limitem la comparació al sector en què aquesta s'ha manifestat tant en Alcover (1906-1928) com en la investigació de 1999-2003, s'observen també uns graus bastant similars de realització de la característica: en algunes localitats s'ha obtingut *soms* com a solució única i, en d'altres, en coexistència amb la forma corresponent *som* del català central més general.

Les dues característiques de morfologia verbal que resta comentar presenten uns resultats una mica més diferents entre ambdós períodes.

Així, pel que fa a la car. 12 (ex. *creguem*), a més de l'augment al llarg del segle xx del nombre de poblacions amb la característica en alguns sectors geogràfics —a què ja ens hem referit a § 3.2.2.1—, es fa palès que hi ha hagut en aquest període també un augment del grau de realització en algunes localitats on ja es manifestà la característica a l'inici del segle xx; això s'ha esdevingut, bàsicament, a l'Alt Empordà.

I, pel que fa a la car. 9 (ex. *càntoc/càntot*), s'observa que, mentre que en el tombant del segle XXI les formes amb la característica arreu on han aparegut s'han mostrat ja en coexistència amb les formes corresponents del català central més general o estàndard, a l'inici del segle xx en algunes localitats (punts de l'est de la Garrotxa, nord de la Selva, nord del Gironès i sud de l'Alt Empordà) s'hi havien manifestat com a formes úniques.

4. CONCLUSIONS

El nostre treball s'ha centrat en les característiques de morfologia verbal i nominal dialectals que es localitzen al nord del català central i que pertanyen a les dues tipologies espacials que s'entrecreuen a la diòcesi de Girona, per bé que una d'aquestes no hi està limitada. La selecció de la diòcesi de Girona com a punt de focalització està relacionada amb el marc de la comarca de la Selva en què tingué lloc l'exposició inicial del text.

La primera d'aquestes és el tipus I (= rossellonès), constituït per les característiques del nord del català central que formen àrea de continuïtat exclusivament amb el rossellonès, dialecte en el qual —en el cas de la morfologia verbal, almenys— aquestes tenen la seva realització màxima i més completa. I la segona és el tipus IIa (= gironí), format per les característiques que tenen com a límit molt aproximat la diòcesi de Girona o que queden incloses dins d'aquesta.

38. Aquesta constatació tant pot correspondre a un avanç de les formes de la varietat més general del català central com tractar-se d'emissions dels mots efectuades amb més velocitat o menys volum, cosa que pot dificultar la percepció de [r]. Caldria un estudi més detallat sobre aquest punt.

Quant a les característiques de la tipologia espacial I, n'hi havia cinc de morfologia verbal al començament del segle xx (dades Alcover, 1906-1928) —car. 1 (ex. *canti*), car. 2 (ex. *dormes*), car. 3. (ex. *fúger~fugim / córrer~corrim*), car. 4 (*som*, 1PI), car. 5 (ex. *dire*). Actualment i segons la investigació realitzada durant el període 1999-2003 al nord del català central, d'aquestes característiques en queden tres (car. 1, car. 2 i car. 3) i el perímetre d'una (car. 1) ha minvat també clarament. Pel que fa a les característiques de morfologia nominal d'aquest mateix tipus I, actualment n'hi ha dues —car. 6 (ex. *meua*) i car. 7 (ex. *la meu*).

Les isoglosses d'aquestes característiques solen coincidir poc entre si. Els trets es poden localitzar, pel que fa a l'eix horitzontal, des de l'extrem oest de la Cerdanya fins al mar, particularitat congruent amb el fet que són característiques compartides amb el dialecte rossellonès, el qual s'estén, amb una amplitud similar, al vessant nord dels Pirineus; pel que fa a l'eix vertical, poden desplegar-se cap al sud amb força dispersió de latitud en alguns casos.

Quant a les característiques de la tipologia espacial IIa, a l'inici del segle xx n'hi havia cinc de morfologia verbal —car. 8 (ex. *soms*), car. 9 (ex. *càntoc/càntot*), car. 10 (ex. *néix(e)re*), car. 11 (ex. *crevies*), car. 12 (ex. *creguem*)—, les quals encara es mantenen actualment a l'àrea i amb un perímetre força similar al d'aleshores per a la major part de les característiques. (Cal precisar que la inclusió de la car. 12 en la tipologia espacial IIa s'ha d'entendre referida sols a la modalitat en què el tret es mostra al centre i l'est del nord del català central.) A aquestes característiques, se n'hi ha d'afegir una sisena de morfologia nominal (car. 13, ex. *blaua*) segons les dades del període 1999-2003.

Quatre de les sis característiques del tipus IIa a què ens acabem de referir —car. 9 (ex. *càntoc/càntot*), car. 10 (ex. *néix(e)re*), car. 11 (ex. *crevies*), car. 12 (ex. *creguem*)— abracen d'una manera molt aproximada la diòcesi de Girona, amb les especificitats següents: tres de les característiques (car. 10, car. 11 i car. 12) inclouen bona part del Ripollès —malgrat que sols un segment del seu sector nord-est pertany actualment a la diòcesi—; la car. 9 no es localitza ara ni als sectors sud-oest i costaner de la Selva ni al nord del Maresme —tot i que a l'inici del segle xx sí que s'havia trobat a la major part d'aquests sectors (dades d'Alcover, 1906-1928)— i Cadaqués queda al marge de dues de les característiques (car. 9 i car. 10). La cinquena característica de tipus IIa ocupa actualment també la diòcesi de Girona excepte la franja occidental (car. 13 ex. *blaua*). I la sisena (car. 8 ex. *soms*) abraça la meitat nord del bisbat esmentat (amb l'excepció de Cadaqués).

El grau de realització de la major part dels trets del tipus IIa a les localitats en què es manifesten és notable per a diverses de les característiques i mitjà per a la resta. Se n'han d'exceptuar, però, els sectors propers al límit sud-est de la diòcesi de Girona (sud i costa de la Selva i nord del Maresme), així com els sectors sud i oest del Ripollès; en aquestes zones el grau de realització de les característiques és menor.

Si focalitzem l'atenció en la diòcesi de Girona, entesa com a àmbit geogràfic i xarxa de relacions humanes, cal dir que la seva acció resulta evident per a la tipologia IIa per tal com és el seu marc. Aquestes característiques, que d'altra banda hem qualificat com a innovadores atenent al seu origen —en el sentit que haurien sorgit de formes catalanes anteriors—, han trobat dins d'aquest espai les seves vies de difusió.

Quant a les característiques de la tipologia espacial I, tot i que ja hem exposat que aquestes no tenen una dispersió territorial limitada a la diòcesi de Girona, es pot posar en relleu que tres característiques de morfologia verbal ressegueien juntes el seu extrem sud-est a l'inici del segle XX (car. 2 ex. *dormes*, car. 3 ex. *fúger/corrim* i car. 4 *som* IPI), dues de les quals encara es troben actualment en aquest sector (car. 2 ex. *dormes* i car. 3 ex. *corrim*). Les dades de morfologia nominal recollides en el període 1999-2003 permeten afegir un altre tret (la car. 6 ex. *meua*) al segment territorial a què ens acabem de referir. Això sembla posar en evidència que l'àmbit geogràfic i humà que constitueix la diòcesi de Girona ha exercit també una funció en el cas d'aquesta tipologia I (per bé que diferent i més modesta que per a la tipologia IIa): hauria ajudat a propagar algunes de les característiques innovadores —per exemple, certes realitzacions incloses a la car. 3 que hem interpretat com a innovadores (com és el cas de *corrim*)— i hauria actuat de recer per a les característiques de caràcter conservador —algunes de les quals, almenys, havien estat més generals en català central i s'han trobat al llarg del temps immerses en un procés de recessió territorial (com és el cas de la car. 6, ex. *meua*).

MONTSERRAT ADAM AULINAS
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- ADAM AULINAS, Montserrat. «Característiques de morfologia verbal rossellonesa al sud dels Pirineus i el seu correlat en occità». *Zeitschrift für Katalanistik*, vol. 19 (2006a), p. 119-152.
- *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006b.
- «Les formes de la primera persona del present d'indicatiu *càntoc* i *càntot*». A: MARTÍ, Sadurní (et al.) (ed.). *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat en col·laboració amb: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2007, p. 7-28.
- «Els límits meridionals de l'espai occità i català d'algunes característiques morfològiques». A: CAMPS, Christian (ed.). *Les relacions catalano-occitanes al llindar del segle XXI*. Barcelona: Éditions de la Tour Gile, 2009, p. 55-70.

- ALCOVER, Antoni M. (1906-1928). [Materials recollits sobre flexió verbal. Vegeu Moll (1929-1932) i Perea (1999)]
- «Una mica de dialectologia». *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. iv (1908-1909), p. 194-303. [Plec núm. 9, desembre-juliol 1909]
- ALIBÈRT, Loïs. *Gramatica occitana*. 2a ed. Montpeller: Centre d'Estudis Occitans, 1976.
- BLASCO FERRER, Eduard. «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità —estudi diacrònic de morfosintaxi galloromànica». A: *Miscellània Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; X), p. 37-79.
- BUSQUET ISART, Núria. *El parlar salat: Descripció, àmbit geogràfic i ús*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma: UIB: Institut d'Estudis Baleàrics, 2011.
- COMAS CAUSSA, Josep. *Caracterització del parlar de Pau (Alt Empordà)*. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres, 1970.
- COROMINES, Joan. «Las Vidas de Santos rosellonesas —del manuscrito 44 de París—». A: *Anales del Instituto de Lingüística* [Universidad N. de Cuyo: Mendoza (Argentina)], núm. 3 (1943-1945), p. 126-211. [Reproduït a *Lleures i converses*, p. 276-362]
- *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, 1971.
- DECat: COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: La Caixa, 1980-1991. 9 v.
- DORCA, Jordi. «Aproximació geolingüística als parlars de les Guilleries». *Quaderns de la Selva*, núm. 22 (2010), p. 147-160.
- FERRANDO FRANCÉS, Antoni; NICOLÁS AMORÓS, Miquel. *Història de la llengua catalana*. Barcelona: UOC: Pòrtic, 2005.
- FOUCHÉ, Pierre. *Morphologie historique du roussillonnais*. Tolosa de Llenguadoc: Imprimerie et Librairie Édouard Privat, 1924a. [Vegeu també Fouché (1980a)]
- *Phonétique historique du roussillonnais*. Tolosa de Llenguadoc: Imprimerie et Librairie Édouard Privat, 1924b. [Vegeu també Fouché (1980b)]
- *Morphologie historique du roussillonnais*. Ginebra: Slatkine Reprints, 1980a. [Edició facsímil de l'obra de 1924a]
- *Phonétique historique du roussillonnais*. Ginebra: Slatkine Reprints, 1980b. [Edició facsímil de l'obra de 1924b]
- GODOY I TOMÀS, Lourdes; COMAS I PUJOL, M. Teresa. «La parla de Tapis». *El Pedrís*, núm. 26 (1989), p. 3-5. [Suplement del *Setmanari de l'Alt Empordà*]
- GULSOY, Joseph. *Estudis de gramàtica històrica*. València: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan. «Algunes notes sobre el parlar de Cornellà de Terri». A: *Cornellà de Terri: Pregons i estudis*. Cornellà del Terri: Ajuntament de Cornellà del Terri, 1986, p. 129-139.
- MAYERHALER, Willi. *Morphological naturalness*. Ann Arbor: Karoma, 1988.
- MOLL, Francesc de Borja. «La flexió verbal en els dialectes catalans». *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*. Vol. II (1929), p. 73-184 [1-112]; vol. III (1930), p. 73-168 [1-96]; vol. IV (1931), p. 9-104 [1-96]; vol. V (1932), p. 9-72 [1-64].
- MONTURIOL, Joaquim; DOMÍNGUEZ, Eloi. *El parlar de la Garrotxa*. Olot: Ràdio Olot, 2001.
- PEREA I SABATER, Maria Pilar. *Compleció i ordenació de 'La flexió verbal en els dialectes catalans' d'A. M. Alcover i F. de B. Moll*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999.

- PÉREZ SALDANYA, Manuel. *Del llatí al català: Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València, 1998.
- RECASENS I VIVES, Daniel. *Fonètica descriptiva del català: Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle xx*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991.
- RONJAT, Jules. *Grammaire istorique [sic] des parlers provençaux modernes*. Montpellier: Société des Langues Romanes, 1930-1941. 4 t. [Vegeu també Ronjat (1980)]
- *Grammaire historique des parlers provençaux modernes*. Facsimil de 1930-1941. Ginebra: Slatkine Reprints; Marsella: Laffitte Reprints, 1980.
- SALA, Ernesta. *El parlar de Cadaqués*. Girona: Diputació de Girona, 1983.
- SÜTTERLIN, L. «Die heutige Mundart von Nizza». *Romanische Forschungen*, núm. 9 (1896), p. 249-586.
- VENY CLAR, Joan. *Els parlars*. Barcelona: Dopesa, 1978. [Veg. també Veny, 1998]
- *Els parlars catalans: Síntesi de dialectologia*. 12a ed., revisada i augmentada. Palma de Mallorca: Moll, 1998. [12a edició de l'obra de 1978]
- WHEELER, Max W. «Changing inflection: verbs in North West Catalan». A: MACKENZIE, D.; MICHAEL, I. (ed.). *Hispanic linguistic studies in honour of F. W. Hodcroft*. Llan-grannog: Dolphin, 1993, p. 171-206.